

CZU:342.2/.5(478)

TRANZIȚIA SOCIETĂȚILOR CONTEMPORANE: PARTICULARITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

Articolul este consacrat problemei societăților și statelor aflate în tranziție. Autorul urmărește să elucideze particularitățile acestora, precum și să accentueze specificul corelației dintre stat, societate și drept în perioada de tranziție, pentru a contura perspectivele de dezvoltare a acestora pe viitor.

Cuvinte-cheie: societate, stat, drept, stare de tranziție.

TRANSITION OF THE CONTEMPORARY SOCIETY: PARTICULARITIES AND PERSPECTIVES

The article is devoted to the problem of society and states in transition. The author seeks to elucidate their particularities, as well as to emphasize the specificity of the correlation between the state, society and law in the transitional period, in order to outline their future development prospects.

Keywords: society, state, law, transitional state.

Introducere. Perioada de tranziție a fost și continuă a fi pentru Republica Moldova complexă și dificilă. Societatea a fost marcată, mai ales la începutul acesteia, de o serie de evenimente negative, precum conflictul armat („intern”) transnistrean, presiuni politico-militare și economice din partea altor state etc. „După declararea sa ca stat independent și suveran, în fața Republicii Moldova a fost pusă o sarcină crucială – elaborarea unui model nou de relații între stat, societate și persoană (cetățean), precum și între diferitele ramuri ale puterii. De asemenea, a devenit indispensabilă crearea unui sistem real de frâne și contrabalante în relațiile dintre instituțiile politice și juridice ale puterii, fără de care fiind imposibilă atât edificarea unui stat democratic, cât și a unei societăți civile reale” [18, p. 25].

Evident, pentru realizarea acestor sarcini importante (care de altfel sunt proprii pentru majoritatea tinerilor democrații), practic indispensabilă a devenit cercetarea științifică interdisciplinară și complexă a esenței și particularităților etapei de tranziție, a democrației, statului de drept, a societății civile, instituției juridice a drepturilor omului etc. Studiarea detaliată a acestor aspecte se justifică mai ales

prin faptul că este de natură să asigure finalizarea etapei de tranziție și trecerea cu succes a societății la un alt nivel de dezvoltare. Totodată, doar o cercetare profundă în materie ar fi în stare să identifice riscurile procesului în cauză și soluțiile de depășire a acestora [12, p. 80].

Conștientizând perfect această necesitate, am întreprins, cu diferite ocazii, o serie de cercetări teoretice în vederea studierii atât a particularităților societăților în tranziție, cât și a esenței și trăsăturilor fundamentale ale valorilor statului de drept, spre care tinde societatea noastră. În lucrarea de față, pe alocuri, am continuat acest efort științific, fiind convinși de faptul că la moment, nu putem ferm susține că perioada de tranziție pentru societatea noastră a luat sfârșit, și Republica Moldova a devenit deja un stat de drept, în care nu mai este niciun rost să vorbim de societatea tranzitivă.

Scopul studiului. În cele ce urmează ne propunem să identificăm trăsăturile generale ale societăților și statelor aflate în tranziție și să argumentăm corelația dintre stat, societate și drept în perioada de tranziție.

Rezultate obținute și discuții.

Caracterizarea generală a societăților și statelor aflate în

tranziție. În numeroase lucrări ale savanților juriști, de rând cu problema tipurilor tradiționale de state și sisteme de drept, o anumită atenție este acordată și problemelor statului și dreptului din perioadele de tranziție. Sub spect terminologic, astfel de state și sisteme de drept sunt denumite în moduri diferite, fie ca „state și sisteme de drept tranzitive”, fie „starea tranzitivă a statelor și sistemelor de drept” etc., esența rămânând aceeași. Acestea au fost și rămân a fi sisteme juridico-statale aflate „în tranziție” de la un anumit tip de stat și drept la altul: de la sclavagist la feudal, de la feudal la capitalist, de la capitalist la socialist, și invers: de la socialist (sau pseudosocialist) la burghez, la capitalist. Esența constă în faptul că aceste sisteme se află la o etapă de transformări active și profunde în procesul de trecere de la un tip de stat și drept la altul [23, p. 120].

În context, este important de precizat că starea tranzitivă a statului și dreptului nu este ceva neobișnuit și nici ceva caracteristic doar unei anumite regiuni sau unui stat luat în parte. Este un fenomen comun pentru toate statele și sistemele de drept, fiind prezent în toate țările din toate regiunile lumii. Mai mult, este un fenomen ce persistă de-a lungul întregii istorii de dez-

voltare a statului și dreptului [23, p. 121].

În literatura juridică, prin „statul și dreptul tranzitiv” se înțelege nu un întreg proces de dezvoltare sau starea „tranzitivă” permanentă a acestora, ci doar o anumită stare ce caracterizează statul și dreptul în perioada de trecere de la un anumit tip la altul [22, p. 107].

Fiecare stat și drept, fiind categorii istorice și reprezentând anumite fenomene și instituții social-politice, există și funcționează în cadrul anumitor formațiuni socio-economice. În procesul de dezvoltare a acestora, ca și în dezvoltarea întregii civilizații umane, atât în trecut, cât și în prezent, se întâlnesc stări tranzitive, altfel spus, perioade de trecere de la o formațiune socio-economică la alta [32, p. 4].

Marele jurist francez M. Hauriou, scria la începutul sec. al XX-lea că fiecare stat în orice epocă a evoluției sale este afectat de maladii și crize. Maladiile statului sunt rezultante fie ale setei de putere, care generează comploturi, fie ale dezvoltării excesive a unora dintre principiile fundamentale, echilibrul armonios al cărora garantează regimul normal al statului. În ceea ce privește crizele, care adeseori condiționează stările tranzitive ale statului și dreptului, acestea sunt grupate de către cercetător, din punct de vedere istoric, în două categorii [21, p. 723-724]:

- crize ce apar în perioadele de creștere și centralizare a statelor și sistemelor de drept, când statele tinere se autoafirmă, își consolidează puterea și reprezintă în esență o adevărată arenă pentru luptele de cucerire a puterii; și

- crize ce apar în perioade de descentralizare a statelor deja consolidate.

Din acest punct de vedere, atragem atenția că în statele din spațiul postsovietic, aflate la moment, la diferite etape ale perioadei de tranziție, au avut și continuă să aibă loc procese complicate de dezvoltare

a sistemului statal și de drept. Practic, sunt edificate noi sisteme statale și de drept, care trebuie să corespundă unor noi condiții impuse de lumea contemporană. Fenomenul se desfășoară destul de dificil, deoarece societățile tinere, firave sunt marcate de o criză economică și socială profundă, care s-a reflectat destul de negativ asupra nivelului de trai al oamenilor, asupra stării lor materiale, morale și psihologice. În acest context, după părerea specialiștilor, s-au făcut simțite atât consecințele negative ale sistemului totalitar depășit, cât și erorile și neajunsurile reformelor realizate [30, p. 39].

Astfel, etapa de tranziție a unei societăți spre un alt nivel de dezvoltare este însoțită de un spectru larg de probleme, procese contradictorii, tendințe multidimensionale etc. Acest lucru se explică prin faptul că societatea umană, ca un sistem ce se autodezvoltă, trece dintr-o anumită calitate în alta, noile transformări modificând-o profund în ansamblul său.

Pe de altă parte, crizele politice din multe state din spațiul postsovietic reprezintă practic momente de cotitură în procesul de edificare a noilor mecanisme statale ale sistemului puterii politice. Formarea sistemului politic și funcționarea acestuia reprezintă una dintre cele mai fundamentale și necesare temelii în edificarea statului de drept în țările sistemului post-totalitar. Complexitatea situației este determinată de multitudinea transformărilor negative și pozitive ce au loc în toate sferile vieții societății: politică, socială, juridică și economică [11, p. 135].

Vorbind despre *societățile de tip tranzitiv*, subliniem că acestea pot să apară în rezultatul tulburărilor sociale, revoluțiilor, războaielor, loviturilor de stat, reformelor radicale eșuate. În dependență de condițiile istorice concrete ale statelor, formele acestor societăți, tempourile de dezvoltare și rezul-

tatele obținute pot fi foarte diferite [11, p. 147-148]. Bunăoară, oricare revoluție atinge rezultate rapide și radicale, doar dacă forța sa motrică este determinată de o mare parte a poporului, și nu doar de reprezentanții unui anumit grup social distinct. Și, viceversa, reformele radicale care nu sunt susținute de majoritatea populației nu pot fi finalizate nici chiar pe parcursul a mai multor decenii.

Societatea de tranziție poate să apară, de asemenea, și din cauza ruinării relațiilor economice, stratificării semnificative a societății, reducerii drastice a nivelului de viață a unei părți însemnate din populația țării, precum și a încălcării masive a drepturilor constituționale ale cetățenilor. De obicei, aceste societăți sunt determinate de tulburările sociale menționate, cu toate că pot exista atât înainte, cât și după acestea.

În opinia cercetătoarei A.B. Голованова [4, p. 6], *societatea în tranziție* reprezintă o stare distinctă în dezvoltarea sa evolutivă, determinată de transformările radicale la nivel de trăsături esențiale, relații și funcții, caracterizate printr-o dinamică accentuată a contradicțiilor sociale, ruina și edificarea unor noi identități și identificări. Trăsăturile esențiale ale unor astfel de societăți rezidă în varietatea, instabilitatea proceselor sociale desfășurate, natura tranzitorie, temporară a acestora, probabilitatea, alternativitatea, dezvoltarea variată, dinamica transformatoare, caracterul confuz și inconsistent al relațiilor sociale, ireversibilitatea schimbărilor etc.

La rândul său, З.Ч. Чикеева consideră că la numărul proceselor ce caracterizează societățile perioadei de tranziție, trebuie atribuite și următoarele: criza social-economică, transformarea structurii sociale (mai întâi de toate a structurii naționale, etnico-sociale), transformări politice și spirituale, conflicte interetnice etc. Starea de tranziție

a societății este inevitabil asociată cu schimbarea bruscă a naturii și volumului relațiilor economice tradiționale, cu afectarea temporară a economiei, cu diminuarea bazei materiale a statului și a sistemului juridic, precum și cu reducerea bruscă a nivelului de viață al unei părți semnificative din populație [31, p. 43].

În asemenea societăți, o parte neesențială din populație se bucură de venituri înalte, iar majoritatea muncitorilor au venituri extrem de reduse, producerea individuală de bunuri materiale nu este suficient de dezvoltată, provinciile sunt slab aprovizionate, populația scade sau degradează substanțial etc. Astfel, una dintre cele mai principale caracteristici ale societăților aflate în tranziție din spațiul postsovietic ține de polarizarea societății în proprietari aflați în minoritate și neproprietari aflați în majoritate [19, p. 365]. În țările occidentale, acest proces este facilitat de politica socială eficientă a statului, promovată în detrimentul proprietarilor și claselor superioare ale societății și în favoarea neproprietarilor și a claselor inferioare ale societății.

În contextul dat, B.C. Нерсесянц [22, p. 796-797], referindu-se la societățile din spațiul postsovietic, susține că într-o asemenea situație, principala povară a transformărilor revine celor care nu sunt proprietari, ceea ce creează un beneficiu enorm pentru un grup foarte restrâns de proprietari și noua nomenclatură, care partajează/repartizează proprietatea statului. În schimb, cea mai parte a societății, nu primește salarii, pensii și prestații la timp, cu alte cuvinte, sunt foarte săraci. Subdezvoltarea relațiilor de proprietate și a dreptului, complicarea conflictelor, creșterea numărului acestora, polarizarea straturilor și grupurilor sociale, ineficiența principiilor statului etc., alimentează astfel și mai mult scindarea și confruntările din societate, în timp ce o bună parte

din aceasta, care nu a primit partea sa din moștenirea socialistă, continuă să rămână influențați și activ să promoveze fosta ideologie comunistă.

Unul dintre cele mai grave momente ale perioadei tranziție rezidă în faptul că statul devine incapabil să asigure drepturile constituționale ale majorității cetățenilor, iar cetățenii, la rândul lor, evită în mod conștient și fără a fi atrași la răspundere să respecte Constituția și legile statului [15, p. 77].

Pornind de la cele expuse, în opinia noastră, este necesar ca în perioada de tranziție să se urmărească construirea unei societăți care să întrunească cele mai înalte standarde ale lumii civilizate, precum [12, p. 80; 1, p. 21]: garantarea drepturilor și libertăților individuale (politice, civile și economice); garantarea dreptului la proprietate privată; garantarea economiei de piață; garantarea legalității și constituționalității; garantarea reprezentativității și a multipartidismului etc.

Cursul luat de țările post-socialiste spre aceste valori și standarde ale democrației, este cunoscut ca fiind susținut nu doar de statele lumii democratice, dar și de prestigioase organizații internaționale (precum Uniunea Europeană, Fondul Monetar Mondial etc.). Cu toate acestea, trebuie luat în considerație faptul că în Occident formarea relațiilor unei economii de piață și a instituțiilor politice democratice ale puterii s-a desfășurat în etape, în decursul a unei perioade îndelungate de timp, în timp ce în țările post-totalitare ale spațiului post-sovietic, inclusiv Republica Moldova, acest lucru se întâmplă instantaneu, în grabă, cu o viteză incredibilă, fără a se pune accentul pe rezultatele obținute și calitatea acestora [11, p.147].

Vorbind nemijlocit despre Republica Moldova, reiterăm că la moment nu putem ferm susține că perioada de tranziție pentru societatea noastră a luat sfârșit, și Re-

publica Moldova a devenit deja un stat de drept, în care nu mai este niciun rost să vorbim de societatea tranzitivă.

Argumentul pe care îl vom invoca pentru susținerea acestei poziții, ține de realitatea recentă politică și juridică a țării. Astfel, în opinia noastră, atât timp cât în cadrul unui stat, autoritatea responsabilă de protecția regimului constituțional (Curtea Constituțională), își permite să ia decizii fără a ține cont de Constituția țării, legile ce-i reglementează activitatea și principiile statului de drept, în scopul doar de a menține la putere o anumită forță politică, denotă destul de clar cât de departe ne aflăm față de obiectivul democratizării – statul de drept. Mai mult, lipsa unui mecanism clar de atragere la răspundere pentru asemenea „fapte” fără precedent, accentuează în mod deosebit cât de fragili sunt germenii statului de drept, sădiți în perioada de tranziție în societatea noastră [1, p. 23].

În fine, nu trebuie uitat că existența statului de drept nu se dovedește prin consacrarea constituțională a faptului că suntem un stat de drept, ci prin calitatea raportului dintre politic și juridic, prin starea *de facto* a supremației legii în orice domeniu al vieții societății.

Corelația dintre stat, societate și drept în perioada de tranziție.

Corelația dintre stat, drept și societate, interacțiunea și interdependența dintre acestea reprezintă una dintre problemele cardinale ale teoriei generale a statului și dreptului, care generează discuții interminabile și conturează noi direcții de cercetare. La moment, subiectul dat a rămas la fel de important, mai ales, dat fiind faptul că procesul de edificare a statului de drept implică o interacțiune distinctă dintre stat și drept [13, p. 4].

Particularitățile dreptului în societatea de tranziție. Tranziția societății de la o formațiune istorică la alta influențează în mod sem-

nificativ sistemul de drept al statului. Mai mult, impulsul dezvoltării tranzitive dreptul îl primește anume de la stat, prin intermediul voinței generale a acestuia, în care sunt sintetizate interesele diferitor grupuri sociale. Iată de ce transformarea radicală a mecanismului de stat, parțial este anticipată de transformări radicale de la nivelul sistemului de drept. Totodată, este de menționat că reforma statului se desfășoară cu mult mai dinamic în raport cu reforma din sfera dreptului. Dreptul în sens pozitiv, este mai conservativ, și de aceea nu-și modifică direcțiile și formele dezvoltării sale la fel ca și politica statului [24, p. 52].

Dreptul, după cum se știe, apare ca un rezultat al necesității obiective pe care o are o societate marcată de contradicții. Prin influența sa regulativă, dreptul asigură organizarea, stabilitatea și ordinea de drept în societate.

Fiind generat de cauze obiective, dreptul interacționează destul de activ cu societatea. În contextul acestei interacțiuni, rolul principal îi revine societății, care determină conținutul dreptului și influențează substanțial dezvoltarea acestuia. Din aceste considerente dreptul nu poate fi mai evoluat ca nivelul economic și spiritual atins de societate, el se dezvoltă concomitent cu aceasta. Dreptul asimilează în conținutul său tot ce este mai valoros din obiceiurile societății, morala și religia dominantă în cadrul acesteia. Totodată, el absoarbe în sine realizările culturii și civilizației mondiale, ceea ce îi permite să devină într-o anumită măsură independent în raport cu societatea și să obțină posibilitatea să o influențeze activ. Cu ajutorul dreptului, în cadrul societății se asigură ordinea necesară, se soluționează conflictele și contradicțiile sociale. În alți termeni, dreptul este asimilat unei centuri care ferește societatea de auto-distrugere [28, p. 58].

Dreptul, ca o artă a binelui și a

dreptății, ca o întruchipare a marilor realizări al culturii și civilizației umane, reflectă/radiază în societate informația despre bine și dreptate și constant o „alimentează” cu idealuri și valori umaniste. Paralel, acesta condiționează îndepărtarea din societate a relațiilor și obiceiurilor ce sunt străine acesteia [28, p. 58].

Pe de altă parte, normele de drept îndeplinesc o funcție extrem de importantă și necesară ce rezidă în coordonarea diferitelor interese ale oamenilor, ale asociațiilor acestora, colective mari și mici, precum și identificarea și luarea de decizii în baza acordului lor comun. Dreptul nu exclude alți regulatori sociali, el doar reprezintă cel mai important element al sistemului normativ unic pe care îl are societatea, fiind regulatorul celor mai importante relații sociale.

Într-o societate divizată în clase, ruinată practic de contradicții ireconciliabile, dreptul se manifestă ca o exprimare și un instrument de transpunere în viață a voinței oligarhiei aflate la putere. În asemenea condiții, sunt diminuate și dezactivate idealurile și valorile sale umaniste, el dobândind trăsături despotice și tiranice. O cu totul altă situație caracterizează societatea democratică, în cadrul căreia rolul dreptului și a reglementării juridice este unul enorm, fiind realizat întregul său potențial umanist. Datorită dreptului și a procedurilor oferite de acesta, masele largi ale poporului au acces la valorile materiale și spirituale al societății, la mecanismul puterii, la formele legale de exprimare și realizare a intereselor individuale. Societatea dominată de principiile dreptului, dobândește calitatea unei *societate de drept* [29, p. 54-55]. Prin urmare, se poate presupune că una dintre sarcinile statului aflat în perioada de tranziție ține de consolidarea prestigiului dreptului în societate [12, p. 86].

Analiza normativă a dreptului

din perioada de tranziție ar fi una insuficientă fără a lua în considerare practica aplicării acestuia. Condițiile de realizare a normelor de drept în perioada dată sunt atât de specifice, încât modelul de conduită prescris de normă nu întotdeauna se transpune în relațiile sociale concrete. Criza reglementării juridice, ce însoțește procesul edificării unui nou sistem de drept, influențează negativ mecanismul de acțiune a dreptului. Rolul activ transformator al legislației tranzitive se realizează doar în cazul în care noile norme juridice activează mecanismul de reglementare pe care îl prevede.

Practica dreptului în statele aflate în tranziție cunoaște suficiente exemple în care dispozițiile legale rămâneau a fi doar o declarație, întrucât fie nu conțineau un mecanism de realizare eficientă, fie mecanismul pe care îl prevedeau nu funcționa în condițiile sociale date [25, p. 50].

Una dintre cele mai mari probleme care împiedică realizarea eficientă a dreptului în condițiile tranzitive ține de nerespectarea corespunderii dintre totalitatea actelor juridice statice și acțiunea acestora, regularea practică a relațiilor sociale. Sistemele de drept din perioada de tranziție nu implică corespunderea completă dintre relațiile sociale existente și legislația în vigoare. Astfel, apar diferite contradicții dintre legislație și activitatea de aplicare a acesteia, dintre conținutul juridic și faptic al dreptului. Perioada de tranziție se caracterizează prin adoptarea unui număr enorm de acte normative, ale căror norme în mare parte nu sunt realizate. Legislația de tranziție conține numeroase dispoziții și instituții atractive, pe care practica, nivelându-le, le transformă în ficțiuni. În rezultat, se creează doar impresia unei formări intensive a unui nou sistem de drept [25, p. 50].

Din cele expuse, se poate deduce că o altă sarcină importantă a

statului aflat în tranziție constă în consolidarea calității și prestigiului legii în societate, pentru a fundamenta temelia statului de drept [26, p. 44].

Particularitățile societății aflate în tranziție. Perioada de tranziție în dezvoltarea oricărei țări reprezintă o etapă distinctă nu doar în evoluția statului și a dreptului, dar și a societății însăși, în baza căreia apare atât statul, cât și dreptul, precum și economia, politica și ideologia acestora. Procesul de trecere de la un anumit tip de stat, drept și societate, la altul, este unul extrem de complicat, multilateral și contradictoriu, care are loc atât în sfera juridico-statală, cât și în viața politico-socială [20, p. 166-177].

Aflându-se în centrul acestui complicat proces și influențându-l în mod substanțial, statul este chemat să soluționeze într-o astfel de perioadă două sarcini complexe, interdependente și complementare, mai exact două grupe de sarcini. Una dintre ele ține de reorganizarea însăși a mecanismului statal – schimbarea esenței acestuia, a conținutului, a formelor de organizare, a metodelor de activitate și a structurii. Cealaltă categorie de sarcini este legată de schimbarea societății, reformarea economiei, formarea unei noi ideologii oficiale [23, p. 135].

Într-un astfel de proces sunt absolut necesare atât vigilența, cât și precauția, deoarece, după cum se susține în doctrină, statul chiar și în condiții obișnuite „permanent se află între două pericole”. Unul dintre acestea este posibilitatea transformării sale într-o „abstracție a statului absolut, ce unifică prin ignorarea diversității”. Un astfel de stat are șansa de a fi distrus ca rezultat al suprimării sale de către forțele active ale societății, de a fi lipsit de resursele sale vitale creative și de a i se distruge mecanismele de dialog ca sursă a soluțiilor eficiente. Un alt pericol rezidă în faptul că „varietatea infinită a ele-

mentelor, părților societății se va afirma tot mai pregnant, opunându-se statului și, prin aceasta, îl va dezorganiza și, în cele din urmă, îl va distruge” [6, p. 282].

În condițiile unei perioade de tranziție, un astfel de pericol pentru distrugerea statului și dezintegrarea societății se amplifică substanțial. Anume în această perioadă de „căutări și rătăcirii” în cadrul societății și a statului, ca niciodată se activează diferite procese de dezintegrare.

Pe de altă parte, trebuie menționat că și consolidarea statului social în societățile tranzitive de asemenea este foarte lentă. Cu regret, în statele cu democrație tânără, nu sunt formate forțele sociale necesare care să susțină statul social, pregătite și capabile să insiste asupra revendicărilor sale sociale.

Poporul și-a realizat rolul său de bază socială a transformărilor prin lozincile sale revoluționare, prin care a promovat libertatea cuvântului, economia de piață, deideologizarea și pluralismul politic, în schimb a rămas și se află într-o situație în care calea de dezvoltare democratică a societății nu a satisfăcut așteptările oamenilor. În același timp, o bună parte din populație supravaluează propriul trecut, este confuză și nesigură în ceea ce privește calea de dezvoltare a societății [7, p. 111-118].

Într-o asemenea perioadă, în fața statului stau sarcini distincte și în ceea ce privește alte sfere ale vieții societății, precum sunt: crearea unui nou sistem monetar și financiar, asigurarea securității țării, stabilirea de noi condiții și standarde pentru relațiile de creditare și comerț cu lumea exterioară.

Transformările interne ce au loc în diferite state aflate în perioade de tranziție de la socialism la capitalism, inevitabil duc la transformări și în raport cu lumea exterioară [2, p. 152]. Caracterul acestor transformări, în mare parte, este determinat de potențialul aflat în permanentă creștere al statelor occidentale, în

timp ce statele tranzitive se plasează pe poziții cu mult mai inferioare, moment propriu nu doar statelor mici după teritoriu, dar și celor mai mari [23, p. 145].

Astfel, starea de tranziție a statului, dreptului și a societății conține în sine câteva variante posibile de evoluție a materiei sociale și statale, alternative de dezvoltare pe o cale sau alta. Bunăoară, starea actuală a unor state socialiste și pseudo-socialiste cuprinde alternativa dezvoltării acestora spre edificarea unei societăți, stat și drept după modelul capitalismului (sălbatic), fie al social-democratismului. Totodată, aceasta nu exclude faptul ca factorii de decizie (cei care decid soarta statelor și a popoarelor la etapa contemporană) să elaboreze un model propriu de dezvoltare a statului, dreptului și a societății în funcție de tradițiile și istoria statului, nivelul de dezvoltare a economiei și culturii societății, particularitățile poporului, națiunii și ale grupurilor etnice dominante [23, p. 127].

Existența unei reale alternative în perioada de tranziție, posibilitatea alegerii căii de dezvoltare a statului și dreptului, sunt determinate de numeroși factori obiectivi și subiectivi, dintre care, cei mai principali sunt [23, p. 128]: posibilitățile economice ale statului și societății; raportul dintre forțele oponente; posibilitățile intelectuale ale noilor conducători și lideri politici; nivelul angajamentului lor politic; caracterul interacțiunii ideologice ale celor aflați la putere cu cei din opoziție; capacitatea de a face compromisuri; abilitatea de a elabora în comun concepția dezvoltării statului și a dreptului aflat în tranziție; capacitatea de a transpune în viață elementele acesteia; nivelul de flexibilitate a liderilor politici; susținerea de către populație a politicii statului sau lipsa acesteia etc.

La cele expuse, vom preciza că o condiție importantă de care depinde în mare parte succesul dez-

voltării statului și dreptului în perioada contemporană, constă în ridicarea nivelului de cultură politică și juridică a membrilor societății, a culturii democrației, participării politice, a culturii administrării și răspunderii reprezentanților puterii [12, p. 93].

Potrivit cercetătorilor, pe parcursul transformării postsocialiste au apărut o serie de complicații și contradicții, precum: necesitatea creării concomitente atât a condițiilor politice democratice, cât și a economiei de piață; necesitatea edificării unei statalități reale, care să fie în stare să desfășoare reformarea societății; necesitatea depășirii nivelului scăzut al culturii juridice și politice a membrilor societății [3, p. 32]. Asemenea dificultăți caracterizează majoritatea statelor din spațiul postsovietic.

Dezvoltarea politică, dar și cea social-economică a determinat stabilizarea socială și statală, formarea unor regimuri politice consolidate. Democrația a fost recunoscută ca o valoare politică și un scop important în dezvoltarea statului, ceea ce a fost consacrat la nivel constituțional în majoritatea statelor postsovietice. Cele mai importante probleme ale societății sunt legate deja de modalitatea de asigurare a supremației legii și a transparenței procesului politic. La esența democrației a fost atribuită toleranța politică, încrederea în posibilitatea de a ajunge la compromisuri, asigurarea și respectarea drepturilor minorităților, precum și consensul în ceea ce privește scopurile și valorile principale ale dezvoltării societății. Pentru desfășurarea reformelor s-a decis luarea în considerare a intereselor societății [3, p. 32]. Se poate presupune că perioada de tranziție cu toate complicațiile și contradicțiile sale, a reliefat necesitatea și semnificația participării politice a cetățenilor în exercitarea puterii, în determinarea căilor și direcțiilor de dezvoltare a tinerelor democrații,

precum și în soluționarea problemelor și dificultăților ce însoțesc procesul de edificare a statului de drept [12, p. 94].

Suntem de părerea că în societățile aflate în tranziție este necesar de a consacra la nivel de lege corelația garanțiilor sociale ale persoanei și libertății, ale inițiativei personale cu acțiuni de formare a relațiilor libere proprii unei economii de piață, a societății civile și de edificare a statului de drept.

Însăși dreptul și statul de drept există pentru ca oamenii să fie mai bine protejați de arbitrar și violență, ca ei să se simtă cetățeni ai statului, să se bucure de deplinătatea drepturilor, libertăților și a îndatoririlor. Anume statul în ansamblu, toate organele, instituțiile, organizațiile și funcționarii publici trebuie să fie un exemplu pentru persoană, strict respectând dreptul în raporturile cu aceasta. Mai mult, acești subiecți trebuie să determine un astfel de comportament și structurilor nestatale, inclusiv, din sfera afacerilor private, precum și tuturor cetățenilor fără excepție [8, p. 6].

Atragem atenția că în procesul de consolidare și instituționalizare a statului de drept o semnificație enormă revine: elitei intelectuale a societății, care poate influența procesul de alegere a direcției de dezvoltare a societății și statului; mijloacele democratice de influență asupra puterii; înțelegerea procesului istoric și a progresului social-politic.

Generalizând cele expuse, subliniem că în opinia noastră, mecanismele general acceptate de stabilizare a societății în perioada de tranziție sunt: în primul rând: dreptul, statalitatea de drept, constituționalitatea, realizarea principiului de separație a puterii în stat; în al doilea rând: corelația dintre drept, constituție și statalitatea de drept, ca mecanisme interne de stabilizare a societății; în al treilea rând: realizarea practică a raportului regimul constituțional – statul

de drept; în al patrulea rând: dezvoltarea societății civile reale.

În același timp, este necesar de a conștientiza că „dezvoltarea și instituirea societății civile reprezintă o perioadă distinctă în istoria umanității, statului și dreptului. Societatea, distinctă de stat, a existat întotdeauna, dar nu întotdeauna ea a fost o societate civilă. Ultima apare în procesul și în rezultatul separării statului de structurile sociale, izolarea lui ca sferă distinctă a vieții societății și, totodată, detalizării unui șir de relații sociale. Formarea și dezvoltarea societății civile este un proces foarte îndelungat” [17, p. 14]. Cu toate acestea, un astfel de proces este absolut necesar pentru consolidarea și dezvoltarea democrației, a statului de drept și a regimului constituțional democratic.

Dezvoltând aceste categorii, precizăm următoarele momente importante. Prin esența sa, *democrația* reprezintă forma orânduirii politice, bazată pe recunoașterea principiilor suveranității, libertății și egalității cetățenilor. Democrația este un sistem de autoguvernare a poporului, în cadrul căruia toți cetățenii sunt egali, iar deciziile politice se iau de majoritatea cetățenilor, cu respectarea drepturilor minorităților [16, p. 324].

La rândul său, *statul de drept* este un stat în care legile sunt aplicate după o ordine unică, consacrată în Constituție, conform căreia toate puterile în stat, mai ales cea executivă și judecătorească, se exercită în strictă conformitate cu legislația în vigoare [9, p. 4-7].

Ideea *orânduirii democratice și constituționale* este orientată spre instituirea unui astfel de regim de stat, în cadrul căruia relațiile dintre persoană și stat să fie bazate pe normele dreptului, în condițiile excluderii totale a arbitrarului. Concepția statului democratic constituțional este chemată să confirme prioritatea persoanei, adică să determine concret sfera de ma-

nifestare a libertății individului, în care intervenția statului să fie nu doar una nebine-venită, dar și ilegală [5, p. 44]. Principala garanție a unui astfel de regim este Constituția democratică.

Finalizarea edificării statului constituțional democratic este strâns legată de asigurarea maximă a drepturilor și libertăților omului, a răspunderii statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, de consolidarea autorității legii și respectarea strictă a acesteia de către toate autoritățile statului, organizațiile obștești, colective și cetățeni, de activitatea eficientă a organelor de drept [5, p. 44].

Problema esențială a regimului constituțional democratic rezidă în interacțiunea statului cu persoana. Soluționarea acestei probleme duce la ideea suveranității poporului, care în esență, reprezintă o trăsătură importantă a statului de drept. Suveranitatea poporului semnifică faptul că numai poporul este sursa întregii puteri de care dispune statul. De problema suveranității este strâns legată o altă trăsătură a statului de drept, precum este supremația legii (domnia dreptului), deoarece suveranitatea presupune organizarea juridică a puterii supreme în stat, o procedură juridică de exercitare, realizare a acesteia, principii de interacțiune a persoanei cu puterea. Activitatea statului ca entitate socială organizată juridic, trebuie să se desfășoare doar în forme juridice și conform dreptului. Acest moment se referă în mod egal la toate ramurile puterii: legislativă, executivă și judecătorească [10, p. 11].

În acest sens, cercetătorii menționează că relațiile de putere din cadrul statului reprezintă raporturi juridice între puterile statului, pe de o parte, și între persoană și stat, pe de altă parte [14, p. 16]. În opinia noastră, aceste raporturi juridice trebuie în mod corespunzător reglementate în legi și realizate în conformitate cu legile și

principiile democratice prevăzute de Constituție. Doar în asemenea condiții poate fi admisă ideea existenței fundamentului statului de drept.

Referitor la problemele formării sistemului politic al puterii în noile democrații din spațiul postsovietic, considerăm că acestea sunt strâns legate de nivelul de dezvoltare a societății civile, a democrației, a pluralismului și ideologiei politice, nivelului de respectare a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în aceste state. Cele mai multe probleme ce privesc reformele constituționale din aceste state, sunt strâns legate de interacțiunea individului cu puterea. Bunăoară, problema formării societății civile ca o exprimare concentrată a raporturilor de putere în stat. Un loc distinct printre acestea revine necesității de a crea un mecanism eficient de limitare a puterii prin drept [27, p. 715].

Generalizând cele menționate, subliniem că societatea civilă, statul de drept, democrația, și regimul constituțional democratic reprezintă fenomene interdependente, dezvoltarea și consolidarea cărora trebuie să devină una dintre principalele sarcini ale statului aflat în tranziție.

Studierea comparativă a dezvoltării constituționale a statelor din spațiul postsovietic au permis să se constate că acestea, chiar dacă au coexistat destul de mult în unul și același sistem totalitar, nu sunt identice. Acest lucru se explică prin influența mai multor factori, precum: particularitățile dezvoltării istorice și culturale; tradițiile democratice, politice și juridice; particularitățile sistemului politic și de drept, deosebirea în înțelegerea și conștientizarea supremației dreptului și a supremației legii ca regulator social universal al relațiilor sociale.

În pofida acestor diferențe, totuși pot fi identificate și unele trăsături comune, precum: consacrarea la nivel constituțional a statului

de drept democratic, a suveranității naționale, a supremației legii, a separației puterii în stat, a asigurării drepturilor și libertăților omului, a controlului constituționalității, instituirea instituției avocatului poporului [5, p. 44].

În acest sens, *Constituția Republicii Moldova* prevede în art. 1: „(1) Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil. (2) Forma de guvernământ a statului este republica. (3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.” Aceste prevederi constituționale nu sunt altceva decât principalele direcții de dezvoltare a statului, scopurile și principalele valori garantate în relațiile dintre stat, persoană și societate [12, p. 101].

În același timp, trebuie subliniat că, la moment, în procesul de dezvoltare a noilor relații (în societățile aflate în tranziție), mai ales între *stat-persoană-societate*, participarea cetățenilor la alegerea reprezentanților politici, care prin politica promovată urmează să edifice statalitatea democratică, și în procesul de exercitare a puterii, devine principala condiție pentru edificarea și consolidarea statului de drept democratic. Edificarea noilor relații democratice în cadrul statului și a societății, fără implicarea cetățenilor este imposibilă.

Prin urmare, anume la etapa de tranziție spre dezvoltarea statului democratic este foarte importantă implicarea politică activă a cetățenilor în administrarea treburilor publice și în edificarea noilor relații în cadrul societății.

Bibliografie

1. Costachi Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Chișinău: S.n., 2019.

2. Lane D. *The Rise and Fall of State Socialism. Industrial Society and the Socialist State*. Oxford, Cambridge: Polity Press, 1996.
3. Антанович Н.А. *Политические трансформации на постсоветском пространстве: парадигмы изучения и ключевые исследовательские проблемы*. В: Социология, 2007, №2.
4. Голованов А.В. *Социальная напряженность общества переходного периода*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. Саранск, 2009.
5. Денчук Е. *Конституционный строй Республики Молдова и Украины (сравнительно-правовой анализ)*. Кишинэу: Центральная типография, 2005.
6. Ильин В.В., Ахизер А.С. *Российская государственность: истоки, традиции, перспективы*. Москва, 1997.
7. Кожевников С.Н. *Некоторые особенности государства и права современной России в переходный период*. В: Вестник Нижегородского Университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Право, 2001, №1.
8. Костаки Г. *Проблемы и перспективы формирования правового государства в Республике Молдова*. В: Закон и жизнь, 2005, №6.
9. Костаки Г., Гажиу Е. *Регулирующая сила Конституции*. В: Закон и Жизнь, 2012, № 7.
10. Костаки Г., Денчук Е. *Демократические принципы современной конституции*. В: Закон и Жизнь, 2004, №7.
11. Костаки Г., Новрузов В. *Демократические преобразования общества и власти в переходном периоде*. Кишинэу: Центральная Типография, 2011 г.
12. Костаки Г., Султанов Р. *Участие граждан в осуществлении государственной власти*. Кишинэу: Б. и., 2018.
13. Костаки Г., Якуб И. *Необходимость взаимосвязи между государством и права для построения правового государства*. В: Закон и Жизнь, 2015, №5.
14. Лившиц Р.З. *Теория права*. Москва: Бек, 1994.
15. Мазуров А. *Конституция и общественная практика*. Москва: Частное право, 2004.
16. Мамедов Ф.Т. *Культура управления: опыт зарубежных стран*. Баку: «Апостроф» Печатный Дом, 2013.
17. Мишин В. *Правовые аспекты становления гражданского общества в Молдове: реальность и перспективы*. В: Правовые аспекты гражданского общества в Молдове: реальность и перспективы, Материалы международной научно-практической конференции, 26-27 февраля 2003 года. Кишинэу, 2003.
18. Мишин С. *Конституционная характеристика парламентаризма в Республике Молдова: сравнительно-правовой анализ*. Кишинэу: S.p., 2013.
19. Нерсесянц В.С. *Общая теория права и государства*. Учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: Издательская группа НОРМА-ИНФРА•М., 1999.
20. Новрузов В., Султанов Р. *Некоторые особенности государства, права и общества в переходном периоде*. В: Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept. Conferință științifică internațională (3 mai 2011, mun. Chișinău). Chișinău: 2011.
21. Ориу М. *Основы публичного права*. Москва, 1929.
22. *Проблемы общей теории права и государства*. Учебник для вузов. Москва: Норма, 2006.
23. *Проблемы теории государства и права: Учебное пособие / Под ред. М.Н. Марченко*. Москва: Юристъ, 2001.
24. Сорокин В.В. *Правовая реформа и переходный период в Российской Федерации*. В: Конституция и правовая реформа в России: Межвузовский сборник статей. Барнаул, 2004.
25. Сорокин В.В. *Проблемы реализации права в переходный период*. В: Известия Алтайского государственного университета, 1998, №2.
26. Султанов Р. *Конституционно-правовое регулирование политического участия граждан в осуществлении государственной власти в Республике Молдова и Азербайджанской Республике*. Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Кишинэу, 2014.
27. Султанов Р. *Политическое участие как выражение демократии*. В: Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept, conferință științifică internațională (3 mai 2011, mun. Chișinău). Chișinău: 2011.
28. *Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова*. 2-е изд., изм. и доп. Москва: Издательство НОРМА, 2001.
29. *Теория государства и права: Учебник*. Москва, 1998.
30. Токаренко В., Токаренко В. *Проблемы соотношения власти и демократии*. В: Закон и Жизнь, 2003, №1.
31. Чикеева З.Ч. *К вопросу о развитии государства в постсоветском Кыргызстане*. В: Вестник КРСУ, 2008, Том 8, №2.
32. Юдин Ю.А. *Политические системы независимых стран Тропической Африки (Государство и политические партии)*. Москва: Наука, 1975.

DESPRE AUTOR/ ABOUT
AUTHOR:

Gheorghe COSTACHI,

doctor habilitat în drept, profesor
universitar,
cercetător științific principal
al Institutului de Cercetări
Juridice, Politice și Sociologice
Candidate of Legal Sciences,
professor, Senior scientific
researcher
at the Institute of Legal, Political
and Sociological Studies
tel.: 069125188; e-mail:
costachi70@mail.ru